

Хоровий спів в Україні

Прочанин у часі

09.04.2009 | Автор: Анастасія КАНАРСЬКА | Джерело: [RISU](http://www.spiv.org.ua/publ/178-1-0-76) | Переглядів: 303

<http://www.spiv.org.ua/publ/178-1-0-76>

*Унікальна творча особистість, акторка, співачка, засновник «Майстерні пісні» **Наталія ПОЛОВИНКА** завжди у своїй творчості прагне пізнавати суть, заглиблюватись, а не існувати поверхнево. Сьогодні вона розповідає як у її життя прийшов ірмос, що він для неї. Обережно відчиняє двері на територію своєї творчості й пізнання.*

— Отже, як Ви прийшли ірмосів, що Вас підштовхнуло? Коли вперше їх виконували й що відчували?

— Складно потім з часом відповідати. Я думаю, що закономірно так завжди буває, що все справжнє починається випадково. Так якби засіялося. Багато років тому, коли я ще працювала в театрі, й Роман Гринько привів в театр хлопця, якого звали Маркіяном (я його прізвище не знаю). А треба взнати, бо я дуже вдячна цьому хлопцю, бо він так заспівав, що спровокував у мені таку потребу співати їх, співати і ще раз співати.

Я тоді ще не розуміла, але відчувала, що це дає мені так багато життя і якоїсь такої досі невідомої радості. Хоча я почала співати досить давно, співала з групою дівчат, з якими я займалася. Вони приходили до мене в театр Курбаса. З тої першої групи в «Майстерні пісні» залишилася тільки одна Оленка Костюк. Ми з ними співали, а потім це діло якось відклалося й через якийсь час я знову знайшла ті ноти й знову за них взялася, а потім знову пауза... А потім склалося теж якось випадково, чомусь мене покликали працювати солісткою в капелу Ревуцького і перше що мені запропонував Богдан Антків, керівник капели – знайти для них наші давні українські напиви, розписати їх для хору і заспівати найвищий звук. Це була така собі немаленька задачка, як я потім зрозуміла.

Спочатку Маркіян, потім Богдан Антків і Жевул, директор, вони двоє... Через якихось людей це провакувалося. Але думаю, так мало бути. Я мала зустріти на своїй дорозі ірмоси. Коли ти зустрічаєш те, що має бути, те, що твоє, ти якби впізнаєш. Я їх так, коли Маркіян заспівав перший раз, у мене було таке відчуття, що я їх знаю, що це щось із мого дитинства, що я це знаю...

Отже так вперше, якось явно, прилюдно, я їх почала співати з капелою Ревуцького. За що їм дуже вдячна, що вони спровокували. Одна справа, коли я собі гуділа в подушку, коли собі сама працювала, а інша, коли ніби є замовлення – тобі сказали знайти, вибрати, розписати. Я ніколи до того не розписувала. А потім – як можна вибрати, коли вони всі однакові? Я їх могла співати, але вибрати не могла, бо вони всі, ніби ти співаєш один мотив.

І так я їх більше місяця безперестанку день і ніч співала в стінах капели, одна, намагаючись знайти хоч якусь дірочку, хоч якийсь критерій. Ходила в паузах по монастирях, по церквах – слухала монахів. У Феодосіївській церкві досить багато була, в Лаврі, у Видубицькому монастирі й нізвідки не приходила якась підказка. Хоча, про що я питала? Про те як їх співати і як вибрати. І так місяць, чи більше, так день у день, і якогось дня я почала співати один ірмос і чомусь відчула як його треба співати. Аби це не виглядало якоюсь містикою. Явилось якесь перше знання, як треба співати. Якщо практично (це можна комусь зі співаків сказати, а іншим людям це буде не зрозуміло), то це ніби в твоєму голосі з'являються моменти не твого голосу, а того, який веде, і ти просто за ним ідеш.

Це був такий перший і потім наступних чотири. Це були такі підвалини, які дуже дорого коштували, бо було дуже багато запитань через них, пророблено дуже багато праці. І вийшло так, що, знаходячи ірмоси, розписуючи їх для хору, я мусила відповідати на запитання, які не стосувалися музики, а взагалі життя. Наприклад: де твій спокій? де твоя воля? що робиш конкретно зараз? що ти робиш, коли співаєш? Тобто такі запитання, як раніше якось свідомо не поставали. І тепер я розумію, що це було логічно. Тепер я можу сказати, що ці напиви, з одного боку вони (я думаю, для кожної людини, яка за це взялася) стають дорогою, вони самі по собі вимагають слідування дорозі.

— Що для Вас ірмос?

— Почавши співати, ти стоїш перед вибором, перед дорогою. Вони слідування чомусь, канонів. Постає питання віри. Постають питання технології. Тобто ірмос сам по собі є технологією. З одного боку, спочатку відкриваєш, тоді ти починаєш ставати професійною людиною. В тому співі потрібна професія, ремесло. Отже, виходить, що з одного боку,

вибір, дорога, прояснення об'єктивного закону, яким вони записані, а по-третє, це технологія. Тобто ірмос – це технологія ходу. Якщо запитати – ходу куди? То ходу до джерела.

Ірмоси є образом, можливістю ходу до первообразу, тобто, до першоджерела. І вони є зв'язком. Ірмос відбувається тільки, як зв'язок. Зв'язавши хід в часі, це є конкретні зусилля в часі, наприклад, технологію, суто музичні закони. Завжди вартісним і дійсним залишається тільки твоє зусилля в часі. Зусилля до джерела і зусилля до зв'язку. Коротка мить зв'язку для мене і є ірмосом. З твоєї тканини часу виникає така ніби райдуга, чи один звук, чи один ірмос і просто зустріч з людиною через ірмос, це є зв'язок із сутнісним, зі собою. Оце є стержнем, я не знаю чи його можна оголювати. Це священна територія.

Скільки він пройшов форм, ірмос?! Він виник як те, що тебе веде. Я думала, що я вибираю. виявляється ірмос вибрався, один, другий... Вони провокують тебе на запитання, вони ставлять тобі питання твого життя, через ірмос приходять певні випробування, тому що аби заспівати, ти мусиш щось для себе знайти. І виникає така циркуляція. Це є знаки. Фактично, це є ієрогліф записаний у такий спосіб. До XVII століття записаний знаками, з початку XVII – нотами, для нас таких, які не зможуть прочитати. Нам дали більш лінійний варіант, але від того вони не стають менш об'ємними, ці ірмоси. Зчитуючи цей лінійний нотний текст, ти все одно приходиш колись до того, що ти бачиш, що це знаки, а знаки мають таку будову, що вони ніби вкручуються у сам зміст і ти йдеш, слідуєш цьому знаку, то в тебе є шанси, що ти доходиш до повітря, до змісту слова. Дуже важливо, що співаний текст. Первинно це – слово. Не є мелодія. Це слово, яке возглашається. І ти спочатку йдеш як людина сучасна. Всі починають з одного – починають співати мелодію. Але поступово-поступово, якщо все-таки твоє зусилля направлене на хід, а не на таку поверхневу красоту, а твоє зусилля в ході, в дорозі, а не в наслідку, то ти доходиш до слова. І, виявляється, що слово, це така модель світу, і, виявляється, що ми вже досить давно забули, втратили свій зміст і священність слова. Ми користуємось мовою, яка або логічна, або просто профанна. А та мова, якою писані ці духовні тексти, відбірна, це просто золото, такі золоті візерунки... І коли ти їх починаєш відчитувати, відкривається той глибший зміст, те, що на перший погляд, видається тобі знайомим. Наприклад, таке слово, яке мене дуже дивує – «кромі». «Окрема». Чи наприклад, «биваєт». Так як воно звучить у ірмосі, ти розумієш, що це було, єсть і буде, крім того це стається з якоюсь ритмічністю, певною пульсацією, але в тому «биваєт» є ще саме буття, саме перебування життя... Так кожне слово. Я ніби так ніби розшифрую, але розшифрувати неможливо, бо цей зміст є дуже багатограним і він виникає, як райдуга, ніби як мерехтіння. Його не можна назвати, тільки можна прожити оцю радість зустрічі.

– Що для Вас робота з ірмосом?

– Робота з ірмосом приносить до того невідому радість. Як і кожна молитва. В мене і в тих людей, які зі мною працюють, така специфічна ситуація і про це не треба забувати, що це люди мистецтва, культури. І не плутатися, бо часто виникає така спокуса, таке заблукання, що ти попадаєш у формат якийсь ніби релігійний. Мені здається, що є існує можливість, коли ми вповні усвідомлюємо можливість ходу і ми, люди території мистецтва, ми з цієї території робимо кроки до території духу. І саме це прокладання дороги є сьогодні дуже важливим у часі й не можна себе цілком вписати ні в літературну культуру, яка сьогодні є, ні в релігійну, наприклад, стати церковним хором. Це є неможливо, бо там, де сьогодні існують церковні хори, немає місця ірмосу.

Йому взагалі нема місця в сьогоднішньому світі. Це такий великий виклик нам. Вони вийшли із богослужбового вжитку, тобто ними не служиться, вони якщо виникають, то завжди як така екзотика. А мені здається, що в чому таки їх місця, то це в можливості змісту, відкритті. Вони будуть такими і через сто, і через тисячу років. Відкриття самого тебе, але якщо ти сам ідеш на це рішення.

Оскільки вони вийшли з церковного вжитку, тобто вони як почали виходити у XVIII столітті, поступово-поступово прийшла музика. Тобто на зміну духовним напівам, які ще виникли у часи перших християн. Духовний напів народився з тиші, він родом з тиші. Скажімо, в Давній Греції це називали звучанням сфер, потім перші християни співом ангельським. Можна сказати, що люди, які досягали чистоти, вони могли чути цю музику, яка є об'єктивна. Яка в силу грубості нашого вуха є для нас недосяжною. А ці люди почали якби визвучувати і ці тексти, і ці мелодії. В такий спосіб розспіву. І поступово він почав передаватися від покоління до покоління як усна традиція. З якогось моменту історії він почав записуватися.

Традиція у нас перервана, втрачена. І ти ніби намагаєшся оживити суху гілку, в якій немає соку. На сьогоднішній день якісь поодинокі люди співають це в Михайлівському монастирі й поодинокі люди співають в Семінарії Святого Духа. Більше я не чула щоби десь ще це з'являлося. Тобто, моляться цими напівами дуже окремі люди. Це просто краплина в морі. Й тому йому ніби немає місця, бо він належав, жив як службовий спів у церкві. І раптом він з тої церкви вийшов. Зрозуміло, що йому немає місця і в мистецтві, бо воно давно перестало бути службовим. В Древній Греції мистецтво служило для прикликання богів, коли в когось і з митців – у арфіста, поета, чи актора, вселялося якесь божество і починало ним промовляти. Така функція служіння теж почала щезати у нас в Україні десь з XVII століття. Тобто, після українського бароко, в якому не було межі між макрокосмосом і мікркосмосом, між людиною і божественним світом. Тобто межа є, бо є край, але немає такого поділу, який, на жаль, зараз існує в нашому суспільстві й ми жертвами цього поділу на народне, світське, мистецтво, наприклад там, і церкву. І та людина думає: «А що ж мені робити, коли я все-таки є людиною віри, мистецтва й роду одночасно?!» Це не можна на території церкви оприділити. І я думаю, що це не можна буде зробити й років через сто насправді. При тому, що весь світ, ця сучасна поп-культура, чому вона в основному ліва? Тому що вона направлена на розсіяність, вона розбиває-розбиває-розбиває тебе на багато-багато-багато маленьких поділок, форматів й ти між ними починаєш втрачати цільність все більше і більше, й складнішає той комп'ютер й людина стає як той комп'ютер. Все в ній починає стояти поряд. Тобто щезає цілісність, а отже й щезає й

ієрархія. І дуже цікаво, що в цей момент, такого світу, в якому ми живемо, він все-таки є в нас той ірмос, є виявляється є, їх ніхто не ховає, вони є в церквах, монастирях, вони є в архівах і вони, виявляється, нікому не потрібні. Потреби, яка раніше була, в них не виникає. Але, виявляється, такі є жива потреба в людях, в суспільстві, в часі. Є потреба зв'язку. Вона завжди є.

Й ірмос є тим інструментом, технологією, знаряддям. І для мене особисто, це – можливість втілення територій, які я ніяк не можу для себе поділити – території мистецтва й території служіння. В цьому мені дуже близький Гротовський. Наприклад, що в свій такий спосіб він розв'язував, спочатку через театр, потім поза театром, він весь час давав відповідь тільки на одне питання: «Де територія служіння? Де територія пізнання і служіння й художня територія виникають як одне?» І в статті «Перформер» він, як на мене, дає відповідь. Бо ти стаєш перформером, коли ти робиш зусилля в часі, виникаєш як чийсь син і через тебе ніби йде вість... Коли ти стаєш на територію служіння, то через тебе ніби йде вість... Наприклад, іноді можна чути, коли хтось співає, а тобі приходиться якийсь зовсім інший зміст, ніж той, який закладений в сюжеті пісні. Так само з ірмосом.

Він тобі щось говорить, через нього з тобою йде розмова, через нього тобі намагається щось промовитись... І тільки питання в тому, щоби мати вуха. І оскільки йому не має місця. Буквально. Скільки він форм пройшов? Спочатку було кілька виступів з капелою Ревуцького – перший виступ в філармонії, другий в Лаврі в Успенському соборі, третій в Іонівському монастирі. Тобто він вже собою зцілив ці території. Таке перше коло. Потім, друга форма, в яку він втілюється – це вечір «Како воспоем на землі чуждей» (звукова фреска). Він грався, співався рік в театрі Курбасау Львові. Це була робота з акторами театру й ірмос знайшов можливість жити в театрі. Але тривало тільки рік і його винесло з театру.

Потім трапилося теж якось випадково. Я зустріла отця Олега, тепер отця Луку, єромонаха, і ми з ним вирішили все-таки служити ірмосом. Зібралася група людей і це було ще одне таке коло ірмоса. Ми півроку співали всеношні в церкві Михайла у Львові, які були збудовані тільки на давніх духовних напівах. Теж потім це забралось звідти.

І після цього він існує якби на вулиці. Не має постійного місця. Весь час подорожує. Дорога ірмоса – це така проща. Ти – прочанин в часі. Я вже прийняла, якось змирилась, я якось раніше не могла... Думала: «Ну чому, чому?! Вони такі живі, так провокують до життя людей, причому різного віку!» І до речі, чомусь побутує така думка, що людям це непотрібно. Я можу всім сказати, що там, де ми співаємо ірмос, завжди є люди, які питаються де цього можна навчитися, і в основному це є молодь від 15 до 20 років. І я розумію, що в наш час є величезна спрага живого і змістовного.

Розмовляла Анастасія КАНАРСЬКА

Довідка

Наталія Половинка — співачка, актриса, педагог. Лауреат міжнародних фестивалів, лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка. Навчалась у Львівській державній консерваторії ім. М. В. Лисенка (кл. М. П. Тарнавецької), стажувалась у Є. Гротовського (Понтедера, Італія). Виконавиця традиційної української музики, давнього духовного напіву та сучасної академічної музики. Автор музичних та театральних проєктів. 1988-2007рр. – ведуча актриса та музичний керівник театру імені Леся Курбаса. З 2001 р. — керівник міжнародного мистецького центру «Майстерня пісні». Проводила майстерні голосу в Колумбійському, Пенсильванському, Ельському університетах США, Уельському (Великобританія), учасник «Ательє» міжнародного центру Є. Гротовського (Польща).

Мистецький, художньо-дослідницький та освітній центр „Майстерня пісні“ працює з 1996 року як мистецька лабораторія, що базується на законах традиції і традиційних технологіях та реалізовує себе шляхом здійснення культурологічних мистецьких проєктів. Влаштована за принципом середньовічного цеху „Майстерня“ розгортає свою діяльність на перетині театру та традиційної музики.

Майстерня здійснила ряд проєктів, що стали унікальними подіями в сучасному соціокультурному процесі, зокрема, проєкт Ірмос – жива традиція давнього духовного напіву України: вистава «Како воспоем...», проєкт «Проща до плащаниці», CD «Ірмос», святкові Всенічні в храмі Архистратига Михаїла, Міжнародна лабораторія ірмосу «Спас», участь у міжнародних фестивалях (концерти, майстеркласи, семінари). Спільні проєкти: «Не отвори лица Твоего», серія концертів, диск (спільно з Державною чоловічою хоровою капелою ім. Л.Ревуцького), Урочиста академія, присвячена пам'яті Андрея Шептицького, Урочиста академія, присвячена пам'яті Йосипа Сліпого, Урочиста академія, присвячена роковій родини (спільно з УГКЦ), «Прилетіла ластівочка» (спільно з Хоровою капелою «Дударик»).

Міжнародні проєкти: «Собор» – духовний спів Візантійської та Латинської традицій (спільно з Schola Teatru Wegajty), THEOTOKOS – концерти давнього духовного співу по закинутих церквах польсько-українського пограниччя (спільно з Schola Teatru Wegajty), цикл майстеркласів «Вінець драми» (спільно з Центром Є. Гротовського, Вроцлав, Польща).

Міжнародні фестивалі: театральний фестиваль 360' Sources-Sound-Sonority (Біелефелд, Німеччина), Giving Voice Festival (Аберіствіт, Великобританія), фестиваль давньої музики Piesn Naszych Korzeni (Ярослав, Польща), фестиваль "Ukraina Viva" (Вроцлав, Польща), Фестиваль духовної музики (Варшава, Польща), фестиваль "Галіція" (Нароль, Польща), «Soloway» (Львів, Україна), «Мистецьке Березілля» (Київ, Україна), «Золотий лев» (Львів, Україна).